

POGLEDI LJUBEZNI IN SOVRAŠTVA: KULTURNI VZORCI ZRENJA IN ČUSTVOVANJA V STAROGRŠKI KULTURI

DOUGLAS L. CAIRNS

Pričujoči članek¹ je posvečen vlogi oči v grškem razmišljanju o ljubezni in zavisti. Osredotočil se bom zlasti na povezavo teh kulturnih vzorcev s širšimi ljudskimi ter znanstvenimi vzorci zrenja v starogrški kulturi. Vprašanje, ki si ga zastavljam, je naslednje: kakšna je zveza med značilno grškim prepričanjem, da je vid snoven, 'haptičen' proces (analogen dotiku), in čustvenimi vzorci, v katerih je vloga oči še posebej poudarjena?

Ljubezen je čustvo (ali morda sindrom čustev in čustvenih stanj), za katerega je značilno (in to velja tako za nas, kot je veljalo za stare Grke), da se intimnost stopnjuje sorazmerno z intenzivnostjo očesnega stika. Po drugi strani pa zavist navadno opisujemo z besedami, ki neko osebo označijo kot neželeno središče optične pozornosti druge osebe. Vsi smo zelo dobro seznanjeni z vlogo oči v teh dveh občutjih v modernem pojmovanju, tako znanstvenem kot poljudnem.² Na splošno lahko rečemo, da vloga oči v ljubezenskih situacijah pri Grkih ustreza temu znanemu vzorcu. Tako na primer Ajshilov Danaj svari svoje hčere, da skuša pogled tistega, ki ljubi, začarati predmet svoje ljubezni:³

καὶ παρθένων χλιδαῖσιν εὐμόρφοις ἔπι
πᾶς τις παρελθὼν ὄμματος θελκτῆριον
τόξευμι' ἔπεμψεν ἱμέρου νικώμενος. (Ajshil, *Priprošnjice* 1003–5)

¹ Članek je dopolnjena različica predavanja, ki ga je imel avtor 9. aprila 2008 na Oddelku za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

² Spletna stran BBC Science (<http://www.bbc.co.uk/science/hottopics/love/flirting.shtml>), uporabljen 29. 4. 2008) vsebuje naslednje podatke:

Newyorški psiholog prof. Arthur Aron (SUNY Stony Brook) je raziskoval dogajanje v primerih, ko se ljudje zaljubijo. Pokazal je, da ima že samo to, da dva nepremično upirata pogled drug v drugega, močan učinek. Dve osebi, ki se nista poznali, je prosil, da si izmenjata intimne podrobnosti o svojem življenju. To je trajalo kakšno uro in pol. Nato sta ti dve osebi dobili navodilo, naj druga drugi brez besed zreta v oči (*sic*) štiri minute. Pozneje je veliko teh parov priznalo, da so občutili silno privlačnost do nasprotnih oseb, dve osebi pa sta se nato celo poročili.

Glej tudi Aron et al., »Experiences of Falling.«

³ Prim. Ajshil, fr. 243 Radt, *Pr.* 654, 902–3; Sofokles, *Tr.* 107; Platon, *Euthd.* 274c, *Phdr.* 251a–c, 253e, 254b; Ksenofont, *Smp.* 1.8–10, *Anth.* 5.100.2, 12.92, 12.106; Ahilej Tatij 1.9.3, 5.13.2–3; Heliodor 1.2.5, 7.7.5; Longos 1.13, 1.17.2–3.

Lepota mila deklic teh stori, da vsak,
ki mimo gre, željâm podleže in z očmi
jim pošlje strelc roj, s katerim jih uroči.

V številnih podobnih odlomkih je oko zaljubljenca nedvomno dejavna sila; toda značilno je, da so njegov cilj oči ljubljene osebe, in prav oči ljubljenega so tiste, ki na začetku sploh priklenejo zaljubljenca nase.⁴ Dober primer za to je Ibik:

Ἔρος αὐτέ με κυανέοισιν ὑπὸ
βλεφάροις τακέρ' ὄμμασι δερκόμενος
κηλήμασι παντοδαποῖς ἐς ἄπει-
ρα δίκτυα Κύπριδος ἐσβάλλει· (Ibik 287.1–4 PMG[F])

In spet me Ljubezen, ki s temnimi očmi upira vame koprneč pogled, z raznolikimi
čari zapleta v brezmejne Kipridine mreže.

Pogled poosebljenega boga Ljubezni predstavlja neustavljivi učinek, ki ga imajo oči ljubljene osebe na zaljubljenca.⁵ Ko je odnos med obema enkrat vzpostavljen, sledita medsebojno gledanje in očesni stik: εὐθὺς γὰρ παρὰ τοῦ ἀντιφιλοῦντος ἡδεῖαι μὲν αἱ ἀντιβλέψεις (takoj se namreč od tistega, ki ti vrača ljubezen, nežni pogledi vrnejo k tebi; Ksenofont, *Hieron* 1.35).⁶

Oči so tudi simbolne nosilke zavisti, vendar pa zavist ni tako interaktivna kot ljubezen; zanj je (tako za naše kot za grško pojmovanje) značilen zloben pogled od daleč. Pogled, poln sovraštva, je glavna značilnost lika, ki pooseblja Zavist, od Hezioda (8.–7. stol. pr. Kr.) do Gregorja Nazianškega.⁷ Zavisten pogled od daleč je tisto, česar se najbolj boji Ajshilov Agamemnon, veliki zmagovalec, ki ga žena premami, da začne pretirano poudarjati svoj uspeh, ko stopa v smrt po škrlatni tkanini, ki jo je razprostrla pred njim:

⁴ Kot v primeru Harmida, ki z neposrednim pogledom razvname Sokrata (Platon, *Chrm.* 155c–d).

⁵ Davies, »Symbolism and Imagery,« 403, umika svoje predhodne trditve v »Eyes of Love,« 255–57, da Erosove oči ne pomenijo oči ljubljene osebe. O vzbujanju poželenja, ki ima izvor v očeh ljubljenega, prim. Heziod, *Th.* 910–11, *Sc.* 7–8; Alkman 1.20–1, 3.6–12 PMG; Sapfo 138.2 L-P; Anakreont 360 PMG; Simonid, fr. 22.12 West; Pindar *N.* 8.1–2, *Encomium*, fr. 123 Snell-Maehler; Ajshil, *Ag.* 742–43 (prim. 418–19 o tem, da v brezizraznih očeh kipov v Menelajevi palači ni 'Afrodite'), fr. 242 Radt; Sofokles, *Ant.* 795–97, fr. 157 Radt; Evripid, *Hipp.* 525–26, *Ba.* 236; *Anacreont.* 26 (prim. 17.12–17); *Anth.* 5.56.3, 5.96, 5.177.9–10, 12.63.5–6, 12.72.3–4, 12.93.9–10, 12.99, 12.101.2, 12.109, 12.110, 12.113, 12.122.4, 12.144.3; Hariton 6.7.1.

⁶ Sofokles, fr. 474 Radt; Evripid, *IA* 584–86; Platon, *Phdr.* 255c–e; Plutarh, *Quaest. Conv.* 5.7, 681b–c; Hariton 1.1.6; Ksenofont *Efeški* 1.3.1; Ahilej Tatij 1.9.4; Heliodor 3.5.5.

⁷ Gl. Heziod, *Op.* 195–96, Gregor Nazianški, *Epigr.* 8.121.5, *PG* 38.25. O tem, kako oči izražajo zavist, prim. npr. Evripid, fr. 403 Kannicht (Ino): ἐν χερσὶν ἢ σπλάγχχνουσιν ἢ παρ' ὀμματα (v rokah, drobovju ali očeh); prim. *Suda*, s. v. ὀφθαλμιάσαι.

καὶ τοῖσδε μ' ἐμβαίνονθ' ἀλουργέσιν θεῶν
μή τις πρόσωθεν ὄμματος βάλοι φθόνος (Ajshil, *Agamemnon* 946–47)

In ko stopam po tem škrlatu,
naj me ne zadene od daleč zavisten pogled bogov.

Agamemnon se zaveda dvoreznosti tega, da se človek znajde v središču očesne pozornosti – nekateri ga gledajo z občudovanjem, drugi pa zamerljivo in mu ne privoščijo uspeha. Zato Pindar, čigar naloga je bila, da z opisom zmagovalčevega uspeha slavi najvišji cilj, ki ga lahko doseže moška tekmovalnost, pogosto poudarja nasprotje med pozitivno pozornostjo, ki naj bi je bil deležen zmagovalec, in pogledom zlonamernega zavistneža, tistega, ki je φθονερός in ki »melje prazne misli v temi«:

φθονερά δ' ἄλλος ἀνὴρ βλέπων
γνώμαν κενεᾶν σκότῳ κυλίνδει
χαμαὶ πετοῖσαν (Pindar, *Nemejske ode* 4.39–41)

Nekdo drugi pa zavistno gleda
in v temi melje prazne misli,
ki se razblinijo v nič.

θεῶν δ' ὅπιν
ἄφθονον αἰτέω, Ξέναρκες, ὑμετέρας τύχαις (Pindar, *Pitijske ode* 8.71–72)

Za tvojo srečo, Ksenark, želim, da bi bogovi brez zavisti gledali nate.

V grški fiziognomični in ikonografski tradiciji prepoznamo zavistneža (φθονερός) po namršenem pogledu, po strmečih, odprtih in vdrtih očeh ter drugih znakih, med katerimi je tudi bleda in upadla polt.⁸

Vprašanje je, kako so na te znane scenarije vplivala ljudska in kvaziznanstvena prepričanja, da je vid snoven proces. Na obeh ravneh je za starogrške optične teorije značilno materialistično pojmovanje, po katerem gre za nekakšno obliko fizičnega stika med očmi in predmetom videnja.⁹ Aktivna (emisionistična) teorija, da oči vidijo s pomočjo ognjenih žarkov, ki jih sipljejo v zunanji svet, je pogosto prisotna v

⁸ Gl. Dunbabin in Dickie, »*Invida rumpantur pectora*.« O obrazu tistega, ki je φθονερός, prim. Lukijan, *Cal.* 5 (prim. Plutarh, *Quaest. conv.* 5.7, 681d); Adamantij 1.12 (i. 324 Foerster), 1.21 (i. 344 Foerster); [Polemon] 75 (i. 428 Foerster); Anonymus Latinus 86 (ii. 116 Foerster).

⁹ Gl. Beare, *Greek Theories*; van Hoorn, *As Images Unwind*; Simon, *Le Regard, l'être*.

zgodnji poeziji,¹⁰ kaže se tudi v pojmovanju sonca kot vsevidnega očesa¹¹ in se občasno pojavi tudi v nekaterih znanstvenih optičnih teorijah (na primer pri Alkmajonu iz Krotona in Evklidu).¹² Podobo ognja v očeh najdemo tudi v Empedoklovi optični teoriji,¹³ skupaj s prepričanjem, da je to, kar predmeti oddajajo in oko prejema, telesne narave; Aristotel je bil zato mnenja, da se je Empedokles opiral na teorijo interakcije (po njej oko oddaja žarke, ki se nato združijo s tem, kar oddajajo predmeti videnja), podobno tisti, ki jo najdemo v Platonovem *Timaju*,¹⁴ vendar interpreti zadnje čase pripisujejo večji pomen očesnemu sprejemanju zunanjih izžarevanj.¹⁵ Zdi se, da so stoiške teorije po drugi strani bolj interakcijske – ob gledanju se vzpostavi tok duha (πνεῦμα) od vodilnega dela uma (ἡγεμονικόν) do oči, nakar se med očmi in predmetom videnja oblikuje 'stožec' raztegnjenega zraka, prek katerega pride do medsebojnega stika in vodilni del uma (ἡγεμονικόν) prejme povratno informacijo.¹⁶ Tu so tudi pasivne emanacijske teorije, na primer Demokrita in drugih atomistov, ki so učili, da je oko pasivni prejemnik vtisov, ki jih ustvarjajo 'odsevi' (δείκελα, εἶδωλα), izhajajoči iz predmetov videnja.¹⁷ Navidezna izjema med prevladujočimi teorijami zrenja kot nečesa, kar vključuje fizični stik, je Aristotel, ki odločno zavrača materialistične nauke svojih predhodnikov.¹⁸ Po njegovem je zaznavanje v katerikoli obliki enako kvalitativni spremembi v subjektu, ki sicer prejme obliko, ne pa tudi snovi objekta. Vendar ohranja njegova teorija misel, da predmet videnja, v kolikor je obarvan, povzroči kvalitativno spremembo, ki pa je še vedno telesne narave, tako v prosojnem posredniku med predmetom zaznavanja in zaznavajočim kot v očesu samem – kar zaznamo, sta oblika jabolka in to, da je rdeče, ne pa jabolko samo; a

¹⁰ Gl. npr. *Odiseja* 4.150, 19.446; Heziod, *Th.* 826–27; *H. Herm.* 45, 415; Ajshil, fr. 99.13, 243 Radt; Sofokles, *Aj.* 69 (prim. 85), fr. 157 Radt; Evripid, *Andr.* 1179–80, *Hec.* 367–68, 1104 (prim. 1035, 1067–69), *HF* 130–32, *Ph.* 1561–64, *Rh.* 737.

¹¹ O soncu kot očesu, ki gleda z žarki, gl. npr. *H. Hom.* 31.9–11; *H. Cer.* 70; Sofokles, *Tr.* 606 itd.; prim. Malten, *Die Sprache des Antlitzes*, 39–45; Mugler, »La Lumière et la vision,« 63, 66–69. O soncu, ki je vzor človeškemu očesu, gl. Pindar, *Pae.* 9, fr. 52k1–2 Snell-Maehler: Ἀκτὶς ἀελίου ... ὦ ματὲρ ὀμμάτων (Sončni žarek ... o mati oči); Aristofan, *Th.* 17: ὀφθαλμὸν ἀντίμιμον ἡλίου τροχῷ (je ... po podobi sončnega kolesa ustvaril oko); prevod Andreja Inkret.

¹² Alkmajon iz Krotona A 5 DK; Evklid, *Opt.*, uvodni aksiomi 1–7. O povezavi med poetičnimi in znanstvenimi vzorci zrenja gl. Mugler, »La Lumière et la vision,« 40–73.

¹³ Gl. Empedokles A 86, B 84 DK; prim. B 89, 109a DK.

¹⁴ Platon, *Ti.* 45b–d (prim. *Th.* 156a–b); Aristotel, *Sens.* 2, 437b10–438a5, zlasti 437b24–25, 438a4.

¹⁵ Gl. Long, »Thinking and Sense-Perception,« 260–64; O'Brien, »Effect of Simile,« 140–46; id., »Plato and Empedocles,« 7–10 (proti tradicionalni razlagi, ki jo ponuja npr. Beare, *Greek Theories*, 14–23).

¹⁶ Gl. Hrizip, *SVF* 2. 836, 856, 861, 863–71; prim. posredno in neposredno kritiko stoikov v Galenovem (prav tako interakcijskem) poročilu, *De plac. Hippocr. et Plat.* 7.5 (5.618–28 K). Gl. Siegel, *Galen on Sense-Perception*, 37–117, predvsem 39, 71–78.

¹⁷ Gl. Levkip A 29–30 DK; Demokrit A 77, A 135, B 123 DK (δείκελον); prim. Epikur, *Ep.* 1.49–50; Lukrecij 4.26–468. O Teofrastovem prikazu Demokritove teorije vida gl. Taylor, *Atomists*, 208–11.

¹⁸ *De An.* 2.7, 418a26–419b3, *Sens.* 2, 437a19–438b16, 3, 440a15–20.

kljub temu pride do snovne spremembe tako v zraku, ki je posrednik pri zaznavanju, kot v očesu, ki je prejemnik; ta sprememba pa je posledica lastnosti jabolka. Na to kaže predvsem primer, ki sicer ne govori o gledanju (torej o očesu, ki je podvrženo kvalitativni spremembi), temveč o obratnem procesu, o očesu, ki je *vzrok* spremembe lastnosti. Tu se sklicujem na dejstvo, da Aristotel sprejema in razlaga prepričanje, da lahko oko ženske, ki ima menstruacijo, razbarva zrcalo: do tega pride, ker sprememba v prosojnim mediju očesa, domnevno posledica menstruacije, vpliva na medij zraka in zrcala.¹⁹ Sprememba v prosojnim mediju je kvalitativna (i. e. sprememba barve), vendar še vedno snovna. Tako celo Aristotelova pasivna in antimaterialistična teorija zrenja ohranja aktivno vlogo očesa, ki povzroča fizične spremembe v svetu (čeprav ne kot vidik dejavnosti očesa, ki gleda).²⁰

Ti ljudski in znanstveni vzorci so vsak po svoje pomembni, saj se ujemajo s prepričanjem, da lahko oči povzročijo najrazličnejše korenite in pogosto nezaželenne fizične spremembe oziroma človeka izpostavijo tem spremembam. Takšno je na primer prepričanje, da se lahko bolezi, kot so očesna vnetja in epilepsija, ter razne telesno-duhovne tegobe kot oskrumba (μίασμα) prenašajo s pogledom.²¹ Hkrati pa so ti vzorci pomembni za razumevanje značilnih situacij, v katerih se izražajo čustva ljubezni in zavisti. V primeru ljubezni se aktivna (emisionistična) teorija odraža v pogostih omembah ognja, žarkov ali puščic, ki jih sipljejo oči ljubljene osebe.²² Misel, da prav pogled ljubljene osebe to osebo postavi v vlogo aktivnega dejavnika v medsebojnem dogajanju, je podprta z upodobitvami, ki prikazujejo ljubljeno osebo, kako 'lovi' zaljubljenca s puščicami ali zankami svojih oči.²³

τόν με Πόθοις ἄτρωτον ὑπὸ στέρνοισι Μυῖσκος
ὄμμασι τοξεύσας τοῦτ' ἐβόησεν ἔπος
τὸν θρασὺν εἶλον ἐγὼ (*Anthologia Palatina* 12.101.1–3)

¹⁹ Gl. *Insomn.* 459b27–460a26.

²⁰ O fizični naravi Aristotelove 'kvalitativne spremembe v prosojnim mediju' prim. Everson, *Aristotle on Perception*, 98–99; v nasprotju z njim npr. Johansen, *Aristotle on Sense-Organs*, zlasti 288.

²¹ Sofokles, *OT* 1384–85 (sramotni madež), 1424–29 (oskrumba); Evripid, *Hipp.* 1437–38 ('smrtonosni hlapi' ogrožajo oko boginje Artemide), *HF* 1153–62 (sramota in onečaščenje), *Or.* 512–15 (prim. 459–69, sramota), *IT* 1217–18 (oskrumba); Teofrast, *Char.* 16.14 (praznovernež si pljune v nedrja, ko vidi blazneža ali epileptika); Heliodor 3.7.4 (krmežljivost in kuga); prim. 3.8.1 (o blagodejnem učinku pogleda ptiča deževnika [χαρᾶδριός]), 3.8.2 (poguben pogled baziliska); psevd-Aleksander iz Afrodisizjade, *Pr.* 2.42 (očesna bolezen; prim. drugače pri psevd-Aristotelu, *Pr.* 7.8, 887a22–27); *ibid.* 2.53 (žarki, ki izhajajo iz oči in se odbijajo od trupel, prizadenejo dušo tistega, ki jih gleda). Prim. Heliodor 10.14.7 (dekletova blede polt naj bi bila posledica tega, da je njena mati med spolnim aktom gledala sliko Andromede).

²² Ajshil, *Ag.* 742–43, Sofokles, fr. 157 Radt; *Anacreont.* 26; *Anth.* 5.36.3–4, 5.96, 12.63, 12.72, 12.93.9–10, 12.110, 12.144.

²³ Prim. 12.109, 12.113.

Myiskos je z očmi ustrelil proti meni, ki me poželenje do tedaj še ni ranilo, in zaklical: »Ujel sem drznega.«

Značilno pa je, da predmet ljubezni ne igra (oziroma še ne igra) aktivne vloge v odnosu; njegovi goreči in koprneči pogledi vzbujajo poželenje, vendar ga sami ne izražajo; pravzaprav ga vzbujajo ne glede na to, ali skuša ljubljena oseba dejansko ujeti zaljubljenca, ki se sramežljivo upira njenemu spogledovanju:

οὐ με κακῶν πόθος, ἀλλ' ἀκέραιον
σύντροφον αἰσχύνῃ βλέμμα κατηνθράκισεν (*Anthologia Palatina* 12.99)

Ne želja po slabem, temveč čist pogled, poln sramežljivosti, me je požgal do tal.

Ali pa se sploh ne zaveda oziroma ne zmeni za namene zaljubljenca, kot na primer pri Pindarju:

τὰς δὲ Θεοξένου ἀκτῖνας πρὸς ὄσσω
μαρμαρυζοίσας δρακεῖς
ὅς μὴ πόθῳ κυμαίνεται, ἐξ ἀδάμαντος
ἢ σιδάρου κεχάλκευται μέλαιναν καρδίαν
ψυχρᾷ φλογί.
...
ἀλλ' ἐγὼ τὰς ἑκατι κηρὸς ὥς δαχθεῖς ἔλα
ἱρᾶν μελίσσᾶν τάκομαι, εὖτ' ἂν ἴδω
παίδων νεόγυιον ἐς ἥβαν. (Pindar, fr. 123.2–6 in 10–12)

Kdorkoli uzre soj žarkov
iz Teoksenovih oči
in mu duša ne zavre od poželenja,
ima črno srce, skovano iz adamanta ali železa
v mrzlem plamenu.

...
Jaz pa se po njeni (sc. Afroditini) zaslugi raztopim kakor vosek
svetih čebel ob sončni toploti, ko uzrem
mladostno svežino dečkov.

Odlomek še prav posebej prikazuje, da je aktivno oko ljubljenega, ko se pojavi, prikazano z vidika zaljubljenca – ljubljena oseba sicer strelja z očmi, toda pogled, ki prekipeva od čustev, pripada zaljubljencu in ves poudarek je na njegovem nemočnem

in pasivnem doživljanju *erosa*.²⁴ Še zlasti lahko opazimo, kako se v 2. in 3. vrstici zaljubljenčevo oko osredotoči na oči ljubljenega, v vrsticah 10–12 pa dečki pritegujejo njegovo pozornost s celotnim telesom. Tako se 'aktivni' in kvaziemisionistični vzorec zagledanosti, v katerem zaljubljenca zadenejo žarki ali pogledi iz oči ljubljenega, izkaže za nekakšno 'optično prevaro', saj postopoma preide v bolj pasivno pojmovanje, v katerem je zaljubljenec pasivni prejemnik oddajanja nečesa, kar ima lahko izvor v očeh ljubljene osebe, lahko pa tudi izhaja iz njenega celotnega telesa. Za slednje najdemo primer v znamenitem odlomku o *erosu* v Platonovem *Fajdru*, kjer je ljubimčevo poželenje posledica toka (ἀπορροή) delcev, ki izvirajo iz lepega telesa in vstopajo v njegovo dušo skozi oči; gl. zlasti:²⁵

δεξάμενος γὰρ τοῦ κάλλους τὴν ἀπορροὴν διὰ τῶν ὀμμάτων ἐθερμάνθη ... ὅταν μὲν οὖν βλέπουσα πρὸς τὸ τοῦ παιδὸς κάλλος, ἐκείθεν μέρη ἐπιόντα καὶ ῥέοντ' ... δεχομένη ἄρδηταί τε καὶ θερμαίνεται (Platon, *Fajdros* 251b–c)

Ko namreč prek oči sprejme iztekanje Lepote, ... postane vroč ... Kadar torej gleda lepoto dečka, sprejema delce, ki prihajajo in pritekajo..., tako se torej vlaži in segreva.²⁶

Ta pasivni vzorec se ujema z 'znanstveno' razlago, ki je najbolj pogosta v grškem romanu – avtorji uporabljajo platonistične/demokritske izraze, kot sta εἶδωλα in ἀπορροαί/ἀπορροιαί, in opisujejo začetek ljubezni kot pritok nečesa, kar izvira iz predmeta gledanja in vstopi skozi oči zaljubljenca.²⁷ Erotični vzorec zrenja si torej lahko prilasti emisionistično stališče, vendar pri tem pride do sprememb in neskladij: ljubljenca oseba, ki z bliskajočimi se pogledi omehča zaljubljenca, včasih to tudi namerava, vendar je v obratnem primeru učinek enak. Očesu ljubljenega, ki je včasih aktivno, stoji nasproti pasivno in receptivno oko zaljubljenca – čeprav je njegovo oko pohlepno in se aktivno ozira po lepem,²⁸ je hkrati pasivna žrtev lepote ljubljenega in navadno ni v njegovi moči, da bi vplival na predmet svojega poželenja, razen v primeru, ko le-ta podleže isti pasivni izkušnji zaljubljenosti. V antičnem romanu je zaljubljenost lahko istočasna in obojestranska, in sicer tako, da se lepota osebe

²⁴ O tej pesmi prim. Hubbard, »Pindar, Theoxenus.«

²⁵ Prim. *Cra*. 420b.

²⁶ Prevod Gorazd Kocijančič.

²⁷ Npr. Ahilej Tatij 1.9.4 (iztekanje lepega), 5.13.4; Heliodor 3.7.5.

²⁸ Sofokles, *Tr.* 548–49 (oko rado utrga cvet mladosti); Ksenofont, *Smp.* 1.8–10 (oči zaljubljenecv pritegneta lepota in obnašanje ljubljenega); *Anth.* 5.100.2 (zaljubljenec lovi z očmi, vendar je suženj Ljubezni), 12.92 (ljubimčeve oči aktivno lovijo dečke, vendar se vnamejo ob pogledu nanje); Heliodor 1.2.5 (zaljubljenec je prisiljen gledati), 7.7.5 (oko zaljubljenca lahko ljubljenca osebo prepozna tudi z velike razdalje po gibanju ali kretnjah; tako se Harikleja zdrzne, ko zagleda Teagena), 7.7.7 (ko Teagenes prepozna Hariklejo, upre pogled vanjo in zažari ob puščicah iz njenih oči).

A dotakne osebe B in obratno. Vendar pa čustva, ki jih izraža oseba A, ne vzbujajo čustev v osebi B; namesto tega oba doleti ista pasivna izkušnja, da občutita vpliv lepote drugega.²⁹ Če torej povzamemo, ima oko ljubljenega, tudi kadar je brezstrastno, mogočen vpliv; nasprotno pa je za oko zaljubljenca značilno, da je kljub žaru, ki ga oddaja, nemočno. To velja ne glede na to, ali je avtorjeva (prikrita ali neposredno izražena) optična teorija aktivna ali pasivna.

Razloge za to je treba iskati najprej v fenomenologiji ljubezni na splošno in *erosa* posebej. Ena izmed značilnosti, ki je skupna številnim pojavom, ki jih prištevamo med čustva, Grki pa med πάθη duše, je njihova fenomenološka pasivnost – ljubezensko očaranost, kot tudi druga čustva, pojmujejo kot izgubo nadzora.³⁰ Drugo takšno prepoznavno znamenje grškega *erosa* je njegova enostranskost: taka razmerja naj bi vključevala aktivnega ljubimca (ἐραστής) in pasivnega prejemnika njegove pozornosti (ἐρώμενος ali ἐρωμένη).³¹ To ne pomeni, da takšen odnos nikoli ne more biti obojestranski, temveč zgolj da se moj *eros* pojmuje kot nekaj, kar me doleti kot posledica mojega zanimanja za nekoga, ki tega zanimanja ne občuti. V kontekstu 'vzorca predanosti', ki ga je Robert Frank predlagal kot (splošno veljavno) razvojno razlago čustev, lahko razumemo, da način, kako je ljubimčev pogled poln strasti, a nemočen, pogled ljubljene osebe pa brezstrasten in hkrati močan, odraža strateški cilj *erosa*, ki skuša ljubljenega prepričati o trdnosti in trajnosti zaljubljenčeve predanosti.³² Tu je lahko prisotna tudi ideološka razsežnost, predvsem v pederastičnih odnosih, ki povezujejo starejšega in mlajšega moškega ter so osrednja tema arhaične lirike in helenističnih epigramov, ki smo si jih ogledali. Retorika (aktivnega) zaljubljenca in njegove nemočne zaslužjenosti pasivnemu ljubimcu (ἐρώμενος) prikriva hierarhično in vase usmerjeno naravo teh razmerij. Čeprav je resnična moč v rokah odraslega moškega z vsemi državljanskimi pravicami, ki je na lovu za mladim fantom, še ne polnopravnim državljanom, ki mu predstavlja predmet uživanja, močnejši sebe prikazujejo kot podložnike teh, ki so predmet njihovih poželenj. Ideologija in fenomenologija tako družno vplivata na prirejanje vzorcev zrenja vzorcem *erosa*: uporabljena sta oba vzorca zrenja, tako aktivni kot pasivni, ki izpostavljata hrepenečo osebo in njeno občutenje same sebe kot pasivne žrtve.

Domnevna resničnost fizičnih vplivov, ki jih v primeru ljubezni povzročajo in trpijo oči, je sestavni del dokaza, ki ga uporabita tako Plutarh (*Quaest. Conv.* 5.7) kot Heliodor (*Aethiop.* 3.7.5), da skeptično občinstvo prepričata o resničnosti uroka/

²⁹ Hariton 1.1.6, Ksenofont Efeški 1.3.1 in Ahilej Tatij 1.9.4.

³⁰ Za temeljno pojmovanje (nekaterih, mnogih) čustev kot sil, ki jim oseba podleže v kulturnih vzorcih v najrazličnejših jezikih gl. Kövecses, *Metaphor and Emotion*; o simptomih, metaforah, metonimijah in vzorcih *erosa*, še zlasti v antičnem romanu, gl. Fusillo, *Il romanzo Greco*; Maehler, »Symptome der Liebe«; Calame, *Poetics of Eros*; Toohey, »Love, Lovesickness«; Létoublon, *Les Lieux communs*, 137–48; Konstan, *Sexual Symmetry*, 47; Morales, *Vision and Narrative*.

³¹ Gl. Davidson, *Greeks and Greek Love*, 23–32.

³² Gl. Frank, *Passions within Reason*.

zlega pogleda (βασκαρία) – če so oči sredstvo fizične prizadetosti v primeru ljubezni (predvideva se, da je to vsem jasno), potem to lahko velja tudi v primeru zlonamernih čustev, kot je na primer zavist.³³ V obeh odlomkih skušata avtorja (Plutarh misli resno, Heliodor pa verjetno parodira)³⁴ poiskati domnevno znanstveno osnovo za prepričanje, ki bi ga lahko ožigosali za ljudsko praznoverje, a je bilo očitno zelo razširjeno.³⁵ Čeprav je značilna razlaga za zlo oko ta, da se koncentracija zlohotnih čustev izrazi proti tarči skozi oči,³⁶ zlonamerna čustva, kakršni sta jeza in zavist, niso edina sposobna povzročiti škodo: v odlomku iz Teokritove dvajsete idile si neka ženska, ki izrazi svoje zaničevanje do snubca tako, da ga postrani pogleda, ob tem pljune v nedrja, to pa je bila kretnja, ki so jo uporabljali za odvrčanje urokov:

τοιάδε μυθίζοισα τρίς εἰς ἔδν ἔπτυσσε κόλπον,
καί μ' ἀπὸ τᾶς κεφαλᾶς ποτὶ τῷ πόδε συνεχὲς εἶδεν
χείλεσι μυχθίζοισα καὶ ὄμμασι λοξὰ βλέποισα,
καὶ πολὺ τᾷ μορφῇ θηλύνετο, καὶ τι σεσαρόξ
καὶ σοβαρόν μ' ἐγέλαξεν. (Teokrit 20.11–15)

Ob teh besedah si je trikrat pljunila v nedrja, me premerila s pogledom od nog do glave, prhnila in me zaničljivo pogledala. Po žensko se je namrdnila in se mi posmehljivo ter odsekano zasmejala.

Tu gre morda za metaforično rabo odvrnitvene kretnje, vendar pri Plutarhu povsem resno nastopa misel, da lahko ljubeč pogled od nekoga v stanju zavisti/zlonamernosti nehote škoduje (*Quaest. Conv.* 682a–d).

Predmet razprave tako pri Plutarhu kot pri Heliodoru zahteva, da je snovnost pogleda v primeru ljubezni kar najbolj podobna tisti v primeru uroka; in na določeni stopnji posplošitve dejansko najdemo vzporednice med obema – v obeh primerih na nas lahko vplivajo (preko lastnih oči) pogledi drugih. Vendar je med ljubeznijo (ἔρως) in zlim pogledom (βασκαρία), čeprav oba odražata snovnost pogleda, tudi zelo jasno neskladje: βασκαρία prikazuje domnevno sposobnost oči, da dejansko okužijo druge z zlohotnim čustvenim stanjem svojega lastnika; nasprotno pa v vzorčnih situacijah, v

³³ Plutarh, *Quaest. Conviv.* 5.7, 681a–c, Heliodor 3.7.5. O vprašanju povezave med Plutarhom in Heliodorom gl. Dickie, »Heliodorus and Plutarch« (prim. Dunbabin in Dickie, »*Invidia rumpantur pectora*,« 10–11); Rakoczy, *Böser Blick*, 186–212.

³⁴ Gl. Dickie, »Heliodorus and Plutarch,« 21–24, 26–29.

³⁵ Gl. zg. izčrpno mnenje Rakoczya, *Böser Blick*.

³⁶ Prim. Apolonij Rodoški 4.1661–73 (izraža zlobo, jezo in zamero); prim. psevd-Aristotel, *Pr. Ined.* 3.52 Bussemaker; psevd-Aleksander iz Afrodizijade, *Pr.* 2.53 Ideler (neuravnotežena κρᾶσις [mešanica] zavistneža vpliva na κρᾶσις tarče prek žarkov [ἀκτίνες], ki prehajajo iz oči prvega k drugemu). Drugače sv. Bazilij, *Homilia* 11 (*De Invidia*), PG 31.380.28–37 (βασκαρία izraža zavist, vendar je materialistična teorija pravljica; prej drži, 37–42, da zli duhovi uporabljajo oči tistih, ki so βάσκαροι, v svoje namene).

katerih deluje *eros*, aktivno oko ljubljeneega praviloma ne izraža čustva samega, oko zaljubljenca, ki čustvo izraža, pa navadno nima učinka. Tako Plutarh kot Heliodor imata raje pasivno optično teorijo, vendar pri obeh obstaja trenje med aktivnim vzorcem (ki ustreza zavisti [φθόνος]) in pasivnim (ki ustreza *erosu*): na začetku Plutarhovega odlomka je omenjena škodljiva moč pogleda nekega pontskega plemena, ki služi kot primer splošno znane resnice, da človeka lahko zadene nesreča, če postane tarča pogledov drugih ljudi (680d–f; prim. 'zastrupljene puščice', πεφαρμαγμένα βέλη, iz oči zavistnežev v 681e). Toda v nadaljevanju odlomka je škoda, ki jo povzroči pogled drugega, razložena z vidika bolj ali manj pasivne optične teorije, po kateri so oči še posebno močan vir tokov (ἀπόρροιαί), ki jih proizvaja celotno telo (680f–681a).³⁷ Analogija z *erosom* je nato uvedena na tak način, da v prvem trenutku pomislimo, da tudi ἔρως, tako kot φθόνος, vključuje aktivno oddajanje čustvenih delcev:

καὶ τῶν ἐρωτικῶν, ἃ δὴ μέγιστα καὶ σφοδρότατα παθήματα τῆς ψυχῆς ἐστίν, ἀρχὴν ἢ ὅψις ἐνδίδωσιν, ὥστε ρεῖν καὶ λείβεσθαι τὸν ἐρωτικόν, ὅταν ἐμβλέπῃ τοῖς καλοῖς, οἷον ἐκχεόμενον εἰς αὐτούς. (Plutarh, *Quaestiones Convivales* 681a–b)

Vid je tudi počelo ljubezni, ki je največja in najsilovitejša strast duše; tako se zaljubljenec pretaka in topi, ko uzre lepoto, kakor da bi se izlival proti njej.

Vendar v trenutku postane jasno, da prav 'ranljivost' zaljubljenčevega očesa, občutljivega na koprneče poglede ljubljeneega, služi kot dokaz *aktivne* sposobnosti očesa, da prizadene z zlim pogledom (βασκανία):

διὸ καὶ θαυμάσειεν ἂν τις οἷμαι μάλιστα τῶν πάσχειν μὲν καὶ κακοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ὄψεως οἰομένων, οὐκέτι δὲ δρᾶν καὶ βλάπτειν. αἱ γὰρ ἀντιβλέψεις τῶν ἐν ὥρᾳ καὶ τὸ διὰ τῶν ὁμμάτων ἐκπίπτουν, εἴτ' ἄρα φῶς εἴτε ρεῦμα, τοὺς ἐρῶντας ἐκτῇκει καὶ ἀπόλλυσι μεθ' ἡδονῆς ἀλγηδόνι μεμιγμένης, ἣν αὐτοὶ γλυκύπικρον ὀνομάζουσιν· οὕτε γὰρ ἀπτομένοις οὐτ' ἀκούουσιν οὕτω τιτρώσκεσθαι συμβαίνει καὶ πάσχειν, ὥς προσβλεπομένοις καὶ προσβλέπουσι. τοιαύτη γὰρ γίνεται διάδοσις καὶ ἀνάφλεξις ἀπὸ τῆς ὄψεως, ὥστε παντελῶς ἀπειράτους ἔρωτος ἡγεῖσθαι τοὺς τὸν Μηδικὸν νάφθαν θαυμάζοντας ἐκ διαστήματος ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀναφλεγόμενον· αἱ γὰρ τῶν καλῶν ὄψεις, κἂν πάνυ πόρρωθεν ἀντιβλέπωσι, πῦρ ἐν ταῖς τῶν ἐρωτικῶν ψυχαῖς ἀνάπτουσιν. (Plutarh, *Quaestiones Convivales* 681b–c)

Zato se mi zdi nadvse presenetljivo prepričanje, da lahko človek prek pogleda ško-

³⁷ N. B. predvsem τὸ σῶμα . . . ἐκπέμπει τινὰς ἀπορροίας. μάλιστα δὲ τοῦτο γίνεσθαι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν εἰκός ἐστι (Telo... oddaja nekakšne tokove [ἀπόρροιαί]. Videti je, da se to dogaja predvsem skozi oči).

do utrpi, da pa sam zla ne povzroči. Medsebojni pogledi ljudi v cvetu let in pa to, kar oddajajo oči, naj bo to svetloba ali tok, povzročijo, da se zaljubljeni topijo in bledijo, pri tem pa občutijo užitek, ki se meša z bolečino in ki ga sami imenujejo grenkosladkega. Niti dotik niti to, kar slišijo, jih ne more raniti in prizadeti tako zelo kot pogled drugega oziroma na drugega. Sposobnost pogleda, da oddaja in zaneti ogenj, je tolikšna, da se nam tisti, ki se čudijo, kako se lahko medijska nafta vžge tudi od daleč, zdijo popolni nepoznavalci ljubezni; kajti pogledi lepih ljudi, četudi prihajajo od daleč, prižgejo ogenj v duši zaljubljenecv.

Razliko med zavistjo ($\phi\theta\acute{o}\nu\omicron\varsigma$) in ljubeznijo ($\xi\rho\omega\varsigma$) poudarja tudi dejstvo, da je pri zavisti vršilec gledanja tisti, ki se ga polasti $\pi\acute{\alpha}\theta\omicron\varsigma$ duše (681d–e), v primeru *erosa* pa to doleti tistega, ki je pogledov deležen (681a–c).

Heliodorov 'malarijski' opis zavisti ($\phi\theta\acute{o}\nu\omicron\varsigma$) je bolj dosledno pasiven, kljub temu pa je mogoče zaznati enako trenje med aktivno naravo zavisti in *erosovo* pasivnostjo: ko nekdo z zavistjo pogleda na nekaj lepega, se ozračje napolni z njegovo zlonamernostjo (3.7.3); v primeru *erosa* pa naklonjenost vstopi v dušo skozi oči kot posledica tega, kar je zaljubljenec zagledal, in to je znak, da so oči dovzetne za $\acute{\alpha}\pi\omicron\rho\rho\omicron\iota\alpha\iota$ (3.7.5). Pasivnemu modelu se pripisujejo nekakšne aktivne sposobnosti v primeru zavisti, ne pa tudi ljubezni.

V splošnem lahko torej rečemo, da so Grki verjeli, da oči drugih človeku lahko škodijo in da so njegove lastne oči dovzetne za razne škodljive in nevšečne dotoke, ki jih oddajajo bodisi oči drugih ljudi ali prihajajo od drugod. Vendar pa tega ne moremo generalizirati do nekakšne vsesplošne uporabnosti teh predstav: pogled zaljubljenca lahko, kot kaže, človeka okuži z urokom, ni pa verjetno, da je prenašalec ljubimčevega *erosa*; poleg tega obstaja neskladje med urokom (pri katerem oči drugih neposredno oddajajo to, kar ti ljudje čutijo, in dosežejo želeni učinek na tarčo) in *erosom* (pri katerem nobena stran ne uporablja oči neposredno za oddajanje svojih čustev). Čeprav lahko podobna prepričanja o fizičnih posledicah gledanja in tega, da je človek predmet gledanja, do neke mere uporabimo za razlago obeh pojavov, izbrana optična teorija pogojuje, ne pa tudi določa prikaza obeh čustvenih stanj; tudi potem ko se srečajo z optično teorijo, se neodvisne ljudske predstave teh dveh čustev (na različne načine) upirajo temu, da bi izginile v eni sami vseobsegajoči teoriji.

V primeru teh čustev gre očitno za koncept vida kot dogajanja, v katerem pride do telesnega stika, in dejansko velja mnenje, da je oko sposobno pošiljati in sprejemati čustva, ki imajo močne fizične učinke na njegove tarče. Vendar je ta sposobnost v primeru drugih čustev pogosto povsem prezrta. Čeprav jeznemu človeku občasno pripisujejo moč, ki je pogostejše lastna zavistnežu, namreč da škoduje drugim, nas ti primeri ne smejo zavesti v posploševanje.³⁸ Od Homerja dalje je veliko odlomkov, v

³⁸ Gl. npr. Apolonij Rodoški, 4.1661–73 (op. 34 zgoraj). Rakoczy, *Böser Blick*, pass. (zlasti 33, 42–52 o Homerju), je mnenja, da je ideja fizične sposobnosti očesa, da prizadene škodo, nejasno prisotna v opisih jeznih pogledov itd.; prim. Lonsdale, »If Looks Could Kill.«

katerih oči protagonista izražajo jezo;³⁹ v definicijo jeze, kot so jo razlagali Grki, sodi tudi to, da želi tisti, ki trpi za tem čustvom, svoji tarči v smislu povračila povzročiti škodo; toda čeprav je (na primer) v homerskih pesnitvah vse polno jeznih pogledov, se niti v enem primeru ne zgodi, da bi imeli srditi pogledi, mrščenje, bliski iz oči ali hudobni pogledi jeznega posameznika kakšen škodljiv učinek na tarčo njegove jeze. Prepričanje v škodljivo moč očesa bi bilo v nekaterih primerih celo v popolnem nasprotju z značilnimi scenariji družbene in očesne interakcije – če bi veljalo trdno in splošno prepričanje, da lahko pogledi ubijajo, se noben jezen posameznik ne bi posluževal prekinitve vizualnega stika (i. e. ne bi namerno odvrnil pogleda), da bi žalivca kaznoval za pomanjkanje spoštovanja.⁴⁰

Ker je bilo prepričanje o vidu kot o procesu, ki vključuje fizični stik med zaznamnim in zaznavajočim, pri Grkih splošno razširjeno, je vsekakor prav, da smo še posebej pozorni na vlogo, ki jo imajo v vzorcih zrenja oči; vendar pa fizična učinkovitost ali ranljivost očesa, ki ju zasledimo v posameznih situacijah, še nista zadostna opora, da bi ju posplošili na nekakšno vseobsegajoče prepričanje o fizičnih učinkih zrenja ali stanj, ko smo predmet opazovanja. V primerih, ko se posamezni kulturni vzorci zrenja ('aktivni', 'pasivni' in 'interaktivni') ujemajo s kulturnimi vzorci čustvovanja, se besedila nanje sklicujejo; kadar je ujemanje manj izrazito, jih prilagajajo; kadar ujemanja ni, jih preprosto zanemarijo.

Prevod Sonja Weiss

BIBLIOGRAFIJA

- Aron, Arthur, Donald G. Dutton, Elaine N. Aron in Adrienne Iverson. »Experiences of Falling in Love.« *Journal of Social and Personal Relations* 6 (1989): 243–57.
- Beare, John I. *Greek Theories of Elementary Cognition from Alcmaeon to Aristotle*. Oxford: Clarendon Press, 1906.
- Burkert, Walter. *Creation of the Sacred: Tracks of Biology in Early Religions*. Cambridge MA: Harvard University Press, 1996.

³⁹ Gl. *Il.* 12.466, 15.607–8; o jezi: *Il.* 1.101–5 [1.103–4 = *Od.* 4.661–62], 19.16–18; prim. izraz ὑπόδρα ἰδών (gledati izpod [čela]): *Il.* 1.148, 4.349, 4.411, 5.251, 5.888, 10.446, 12.230, 14.82, 15.13, 17.141, 17.169, 18.284, 20.428–9, 22.260, 22.344, 24.559.

⁴⁰ O prekinitvi vizualnega stika kot obliki reagiranja na žalitev gl. (odvrnjen pogled) *Il.* 3.216–20, 426–27, 21.415; Evripid, *Ph.* 457–58; (zakritje s tančico) *H. Cer.* 40–2; Herodot 6.67; Evripid, *Med.* 1144–55; Aristofan, *Ra.* 911–13 (prim. *LIMC* i, 'Achilleus' 440–42, 444–45, 453, 448, 464; 'Aias' I 81, 84; iii, 'Briseis' 1, 14). Umik je pravzaprav tipičen znak jeze (*Il.* 6.325–31) in je ključnega pomena v Ahilovi povračilni strategiji v *Iliadi*: 1.306–7, 327–30, 348–50, 488–92, 9.356–63, 428–29, 650–55, 682–92, 16.61–63. Gl. Cairns, »Anger and Veil.« Prim. odvrnjen pogled kot znamenje božjega nestrinjanja/zavračanja: Heziod, *Op.* 197–200; Tirtaj 11.1–2 W; Ajshil, *Supp.* 172, 811, *Th.* 664–67, Ag. 776–79; Pindar, *P.* 4.145–46; Evripid, *IT* 1163–67.

- Cairns, Douglas L. »Anger and the Veil in Ancient Greece.« *G&R* 41 (2001): 18–32.
- Calame, Claude. *The Poetics of Eros in Ancient Greece*. Princeton: Princeton University Press, 1992.
- Davidson, James. *The Greeks and Greek Love*. London: Weidenfeld & Nicolson: 2007.
- Davies, Malcolm. »The Eyes of Love and the Hunting-net in Ibycus 287 P.« *Maia* 32 (1980): 255–57.
- . »Symbolism and Imagery in the Poetry of Ibycus.« *Hermes* 114 (1986): 399–405.
- Deonna, Waldemar. *Le Symbolisme de l'oeil*. Berne: Francke 1965.
- Dickie, Matthew. »Heliodorus and Plutarch on the Evil Eye.« *CP* 86 (1991): 17–29.
- Dunbabin, Katherine in Matthew Dickie. »*Invida rumpantur pectora*: The Iconography of Phthonos/Invidia in Graeco-Roman Art.« *JbAC* 26 (1983): 7–37.
- Everson, Stephen. *Aristotle on Perception*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- Frank, Robert H. *Passions within Reason: The Strategic Role of the Emotions*. New York: W. W. Norton, 1988.
- Fusillo, Massimo. *Il romanzo Greco*. Benetke: Marsilio, 1988.
- van Hoorn, Willem. *As Images Unwind: Ancient and Modern Theories of Visual Perception*. Amsterdam: University Press Amsterdam, 1972.
- Hubbard, Thomas K. »Pindar, Theoxenus, and the Homoerotic eye.« *Arethusa* 35 (2002): 255–96.
- Johansen, Thomas Kjeller. *Aristotle on the Sense-Organs*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Konstan, David. *Sexual Symmetry: Love in the Ancient Novel and Related Genres*. Princeton: Princeton University Press, 1994.
- Kövecses, Zoltán. *Metaphor and Emotion: language, culture, and body in human feeling*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Létoublon, Françoise. *Les Lieux communs du roman: stéréotypes grecs d'aventure et d'amour*. Leiden: Brill, 1993.
- Long, Anthony A. »Thinking and Sense-Perception in Empedocles.« *CQ* 16 (1966): 256–76.
- Lonsdale, Steven H. »If Looks Could Kill: *paptainō* and the Interpenetration of Imagery and Narrative in Homer.« *CJ* 84. 4 (1989): 325–33.
- Maehler, Herwig. »Symptome der Liebe im Roman und in der griechischen Anthologie.« *Groningen Colloquia on the Novel* 3 (1990): 1–12.
- Malten, Ludolf. *Die Sprache des menschlichen Antlitzes im frühen Griechentum*. Berlin: De Gruyter, 1961.
- Morales, Helen. *Vision and Narrative in Achilles Tatius' Leucippe and Clitophon*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Mugler, Charles. »La Lumière et la vision dans la poésie grecque.« *REG* 73 (1960): 40–73.
- O'Brien, Denis. J. »The Effect of a Simile: Empedocles' Theories of Seeing and Breathing.« *JHS* 90 (1970): 140–79.

- . »Plato and Empedocles on Evil.« V: *Traditions of Platonism: Essays in Honour of John Dillon*, ur. John J. Cleary, 3–27. Aldershot: Ashgate, 1999.
- Rakoczy, Thomas. *Böser Blick: Macht des Auges und Neid der Götter*. Tübingen: Narr, 1996.
- Siegel, Rudolph Erich. *Galen on Sense-Perception*. Basel: S. Karger, 1970.
- Simon, Gérard. *Le Regard, l'être, et l'apparance dans l'optique de l'antiquité*. Paris: Le Seuil, 1988.
- Taylor, Christopher C. W. *The Atomists*. Toronto: University of Toronto Press, 1999.
- Toohy, Peter. »Love, Lovesickness, and Melancholia.« *ICS* 17 (1992): 265–86.

LOOKS OF LOVE AND LOATHING:
CULTURAL MODELS OF VISION AND EMOTION
IN ANCIENT GREEK CULTURE

Summary

The paper considers the intersection of cultural models of emotion, specifically love and envy, with folk and scientific models of vision in Greek antiquity. Though the role of the eyes in the expression of these emotions can intersect with widespread beliefs in vision as a 'haptic', material process, analogous to touch, none the less the emotional concepts resist absorption into a single over-arching theory of the physical effects of seeing and being seen. The specific cultural models of vision ('active', 'passive', and 'interactive') are enlisted in support of cultural models of emotion where they fit, modified where they fit less well, and ignored when they do not fit at all.